

Žaža, Stanislav

[Kačala, Ján. Syntaktický systém jazyka]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2008,
vol. 57, iss. A56, pp. 276-277

ISBN 978-80-210-4617-7

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100770>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

etiky), zatímco typickými znaky druhé jsou tendence k senzacechtivosti, moralizování, zaměření na negativní jevy, využívání nenormativní slovní zásoby (zejména z oblasti žargonu). Znakem kvalitní publicistiky je vysoká úroveň řečové kultury, to znamená bezchybné ovládní jazyka na všech jeho úrovních. Pro většinu současných jazykovědců je však zajímavějším objektem právě žurnalistika a publicistika, v níž jsou zásady jazykové kultury porušovány, a poskytují tak zajímavý a vděčný objekt zkoumání. V kapitole jsou otištěny ukázkové texty dvou autorů (jeden z hlediska jazykového kvalitní, druhý nekvalitní) a k tomu jsou připojeny autorovy odborné komentáře, v nichž se rozebírají jejich příznačné rysy.

Následují čtyři kapitoly věnované především posunům v pojetí ruské literární vědy a její textové podoby, které se začaly projevovat v období glasnosti a perestrojky. Jejich tvůrcem je druhý z autorů – I. Pospíšil. Výzkum byl založen na studiu dobové literární produkce, na excerpci dobových časopisů, vybraných prozaických děl a literárněvědných prací. Materiál pokrývá období od 80. let 20. století po přelom 20.-21. století. V jednotlivých kapitolách se postupně rozebírají ruská situace a typologie literárních textů (s. 61–98), jazyk a žánr ve vybraných ruských textech literárněkritických (s. 99–111), hodnocení světových literárních dějin prizmatem ruské literární vědy (s. 112–119), areálový pohled na ruskou literaturu z hlediska typologie textů (s. 120–140). Tato část publikace není předmětem naší recenze, proto se o ní pouze zmiňujeme.

K práci je připojen *Výběr citované primární literatury* (s. 141–142), *Výběr sekundární literatury* (s. 142–144). Na konci knihy je uveden soupis prací obou autorů, které tematicky souvisí s textem monografie (s. 145–146). *Obsah* je situován na začátku knihy (s. 5).

Publikace vyšla ve Spisech Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (pod č. 367).

Aleš Brandner

Ján Kačala: Syntaktický systém jazyka. Pezinok 1998, 144 s. ISBN 80–967911-1-7

Nebývá zvykem psát o knize po deseti letech od jejího vydání. Publikace předního slovenského lingvisty však zasluhuje, aby jí byla tato jubilejní pozornost věnována, neboť se stala ve své době významným příspěvkem při soustředěné přípravě k vydání reprezentativní syntaxe slovenštiny a zaslouží si i dnes ještě větší pozornost, než jaké se jí tehdy v české jazykovědě dostalo. Autor knihy, člen-korespondent Slovenské akademie věd, se opírá o dlouholetou tradici bádání v oblasti slovenské syntaxe počínaje Bernolákem až po Ľudovíta Nováka, Eugena Paulinyho, Jozefa Ružičku a Jána Oravce a hlásí se i k syntaktickým koncepcím českých autorů, mj. Františka Daneše, Miroslava Grepla, Heleny Běličové a dalších.

Syntaktický systém se v autorově koncepci právem chápe jako dominantní složka jazykového systému, který kromě toho zahrnuje i „nižší“ systémy, morfologický, lexikální a slovtvorný. Za výraznou přednost publikace je třeba považovat důsledné sepětí plánu výrazového s plánem významovým, tj. sepětí syntaxe a sémantiky, zejména pak komplexnost a systematickosti autorova pojetí, které se zračí mj. v plánovitěm pořadí jednotlivých kapitol. Autor sám svou koncepci syntaxe označuje jako konstrukční syntax, resp. konstrukční gramatiku, což je projevem úsilí zvýraznit konstrukční (výstavbový) princip v syntaktickém systému jako základní.

Jádro celé práce zahrnuje tyto složky: 1. syntaktické jednotky, 2. syntaktické vztahy, 3. syntaktická (konstrukční) pravidla a 4. syntaktické prostředky. Syntaktické jednotky (1) jsou gramatické (větný člen, syntagma, polopredikativní konstrukce, věta – centrální jednotka a souvětí) a sémantické. K realizaci sémantických jednotek, které nemají vlastní specifické výrazové prostředky, slouží plnovýznamová slova a možnost jejich vzájemného spojování. Syntaktické vztahy (2) se dělí na a) základní a b) specifické. Základním vztahem (a) je vztah aktualizací, větotvorný, který je komplexní, tj. gramatický i sémantický; může být predikační, ale i nepredikační (např. *Škola* – název budovy, *Vojenský objekt!* – výstražný nápis; v tomto směru se s autorem plně neshodujeme). K spe-

cifickým vztahům (b) se počítají vztahy gramatické, a to rozvětšovaci: subordinativní a koordinativní – a dále modifikační: polopredikativní (neplnohodnotná predikace) a apoziční (smíšený subordinativní a koordinativní vztah). K sémantickým vztahům patří vztah determinativní (různé změny platnosti významu, kvalifikace, kvantifikace ap.) a nedeterminativní (vztah konjunktivní a disjunktivní). Zvláštní místo mezi sémantickými vztahy zaujímá vztah intenční – jde o orientovanost dynamického příznaku, tj. děje. K syntaktickým (konstrukčním) pravidlům (3) zahrnuje autor pravidla gramatické a sémantické kombinability syntaktických a lexikálních prvků. Patří sem i pravidla paradigmatických změn prvků: kondenzačních, derivačních, substitučních a transpozičních. K pravidlům uspořádání prvků patří především slovosled v syntagmatu, ve větě a v souvětí (větěsled). Centrální postavení má slovosled ve větě, kde je určován významovou výstavbou (aktuálním členěním větným). K syntaktickým prostředkům (4) patří podle autora kromě vlastních prostředků syntaktických, jako je hypotaxe, parataxe, shoda, vazba, přimykání, nulová realizace vztahu a „formální“ slovosled, dále prostředky morfologické (gramatické tvary), lexikální (gramatická slova) a zvukové (melodie věty, větný přízvuk, pauza) a grafické, částečně odpovídající zvukovým.

Bylo by snad možné pozastavit se nad tím, že se při tomto systematickém uspořádání obsahu knihy (jehož celkový přehled je uveden v závěru na s. 128-129) některé konstrukční elementy syntaktického systému v té či oné rubrice vyskytují opakovaně, ale to je dáno právě tím, že se tyto prvky v jednotlivých kapitolách charakterizují z různých hledisek, objasňujících způsob jejich fungování. Autor na bohatých příkladech z běžného denního života postupně analyzuje s příkladnou důsledností všechny systémové složky každého oddílu, takže každá z nich zaujímá své náležité místo v rejstříku příslušných funkcí. Jednotlivé kapitoly jsou takto zpracovány až do minuciózních podrobností, aniž se přitom ztrácí globální přehled o podstatě analyzované problematiky.

Centrální místo v systému konstrukcí i mezi syntaktickými jednotkami vůbec zaujímá věta jako systém složený z jednotek gramatické a sémantické povahy vybudovaný na větotvorném (aktualizačním) aktu a nesoucí ucelenou jazykovou informaci. Ve stavbě věty vidí autor tři roviny, a to 1. gramatickou strukturu – konfiguraci gramatických prvků; 2. sémantickou strukturu – konfiguraci sémantických prvků a 3. obsahovou stránku jako konfiguraci obsahových prvků věty poukazujících na mimojazykovou skutečnost, o které věta vypovídá. Toto jakési zdvojené chápání sémantické roviny (2.–3.) se nám zprvu jeví jako poněkud nezvyklé, nicméně je v něm úspěšně vystiženo dvojí působení sémantiky: jednak jako součásti vnitřní konstrukce věty, jednak její působení navenek. Důraz, který autor klade na jednotu věty ze systémového i komunikativního hlediska, je příčinou toho, že se vyhýbá striktní dichotomii *věta – výpověď*. (Tato diferenciaci je podle našeho názoru oprávněná, dodejme ovšem, že se ani u některých jiných autorů, uznávajících její opodstatněnost, v praxi zcela důsledně nedodrzuje).

Mohli bychom vyjádřit i některá přání, popř. náměty k diskusi. Tak např. nejsme zcela přesvědčeni o gramatické samostatnosti hlavní věty v podřadném souvětí (s. 58): sr. *Rodičům se zdálo (že...)*. Je apoziční vztah (s. 75) vždy bezespoječný? sr. *Všichni účastníci, a to dospělí i děti, pozorovali...* Lze vskutku mluvit o nepredikačním větotvorném vztahu? – sr. výše. Víтали bychom snad také, kdyby byla ještě větší pozornost věnována aktuálnímu členění větnému a prostředkům jeho vyjadřování. To jsou však jen dílčí připomínky, nesnižující celkovou hodnotu publikace, kterou pro její originální a důslednou koncepci i systematické zpracování považujeme nejen za pozoruhodný příspěvek pro komplexní poznání syntaktického systému současné slovenštiny, ale i za vhodné kompendium pro doktorandy a vysokoškolské studenty příslušného filologického zaměření.

Stanislav Žaža